

Elm xadimləri

Ziyalılığı ilə ucalan alim

Onu tanıyanlar arasında böyük nüfuz və hörmət qazanan kimya elmləri doktoru, professor İsmayıl Əliyev ömrünü ləyaqətlə yaşamış, həyatının ən qaynar illərini elmə həsr etmiş, fundamental əsərlər, proqram və dərsliklər yazmış, uğurlu tədqiqatlara imza atmışdır.

Neçə illər bundan əvvəl professor İsmayıl Əliyevdən müsahibə almışdım. Elə ilk söhbətdən onun maraqlı və müdrik insan olduğunu duydum. Hiss olunurdu ki, İsmayıl müəllim yeniliyə doğru daim axtarışda olmağa, işləməyə, çalışmaq qabiliyyətini kimsəyə əxz edib. Nəhayət, alimin arxada qoyduğu həyat tarixçəsinə, keçirdiyi ömür yollarına nəzər salanda hər şey aydın oldu.

İsmayıl müəllim dövrünün qabaqcıl ziyalısı, gözəl pedaqoq, səmimiyyəti və xeyirxahlığı ilə elinin, yurdunun daim hörmət və ehtiramını qazanmış Əhmədli İsmayıl oğlu Əliyevin ailəsində, Zəngəzurun cənubunda yerləşən Meğrinin Nüvədi kəndində dünyaya gəlmişdir. Nüvədi ziyalılar kəndi olub, alimləri, həkimləri, müəllimləri ilə həmişə fəxr edib, yüzlərlə ali təhsilli mütəxəssis yetişdirib.

Ə.Əliyev ən ağır illərdə Nüvədidə əvvəlcə müəllim, məktəb direktoru, 1957-ci ildə isə kolxoz partiya təşkilatının katibi sləyərkən ağırlı-acılı hadisələrlə üzləşib. Kəndin bütün xeyir və şər işləri ömrünün sonuna qədər onun ağısaqqal məsləhətləri ilə nizamlanıb. Əhmədli müəllim 1961-ci ildə həm də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Dilçilik İnstitutunun dissertantı olub, "Azərbaycan dilinin Meğri şivələri" mövzusunda dissertasiya üzərində işləyib. "Azərbaycan dilinin Meğri şivələri" o vaxt yazılsa da, 2003-cü ildə 570 səhifəlik kitab şəklində çapdan çıxıb. Böyük tariximizin tərkib hissəsi, Meğri azərbaycanlılarının dil mədəniyyətinin aynası olan bu dəyərli iş tariximizi yaşatmaq üçün yazılmışdır.

Kitabın elmi redaktoru professor Qəzənfer Kazımov ön sözdə yazırdı ki, tədqiqat prosesində bir sahə deyil, dilin tərkib hissəsi tam əhatə olunmuş, şivələrin fonetik sistemi, lüğət tərkibi, qrammatik quruluşu sistemli şəkildə öyrənilməklə ərazi azərbaycanlılarının mənəvi dünyası, təfəkkür və düşüncə tərz, danışq və nitq xüsusiyyətləri, toponimlər aləmi, etnoqrafik ənənələri barədə bitkin bir əsər meydana gəlmişdir.

Əhmədli müəllim sərbəst düşüncəli adam idi. O, özünü həmişə dəyanətli, məğrur və təmkinli aparırdı. Bu isə ömrünün keşməkeşlərini yaşayan insana nüfuz və hörmət gətirirdi.

Məhz belə bir ailədə böyüyən, həyatın enişli-yoxuşlu yollarını, çətinliklərini gören İsmayıl Əliyev ona bəslənən ümidləri çox tez doğrultdu. 1965-ci ildə orta məktəbi qızıl medalla bitirdi. Elə həmin il Bakı Dövlət Universitetinin Kimya Fakültəsinə daxil oldu. Ali təhsilini fərqlənmiş diplomu ilə başa vurdu və təyini elmi-pedaqoji fəaliyyətlə bağladı, universitetdə işləməyə qət etdi. Bu illər ərzində müəllim, baş müəllim, dosent və professor vəzifəsinə qədər elmi-pedaqoji fəaliyyət yolu keçdi, təşkilatçı kimi böyük nüfuz qazandı. 2000-ci ilin iyulundan 2006-cı ilin mayınadək BDU-nun magistratura, aspirantura və doktorantura şöbəsinin müdiri, 2006-cı ilin mayından 2011-ci ilədək elmi işlər üzrə prorektor vəzifələrində işlədi. Həmin il Əmək fəaliyyətinin təhlükəsizliyi kafedrasına müdir seçildi. 2014-cü ildən indiyədək Bakı Dövlət Universiteti rektorunun ümumi məsələlər üzrə müşaviri vəzifəsində çalışır.

İsmayıl müəllimin yüksək elmi potensialı malik olması onun güclü alim mənəviyyəti ilə araşdırdığı tədqiqatlarda həmişə öz əksini tapır. İsmayıl Əliyev deyir ki, mənəviyyətim onda idi ki, qarşıma gözəl insanlar çıxmış, böyük elm xadimləri, şəxsiyyətlərlə işləmişəm. Tələbəlik illərində o, Üzvi-kimya kafedrasının müəllimi Yusif Sultanovun rəhbərliyi ilə "p-Halogentiofenoların törəmələrinin sintezi" sahəsində araşdırmalar aparmış, elmi konfranslarda çıxış etmiş, iki tezişi çap olunmuşdur. Ali təhsilini bitirdikdən sonra gənc mütəxəssis kimi universitetin Üzvi-kimya kafedrasında işə götürülmüş, müsabiqə yolu ilə həmin kafedranın əyani aspirantı olmuşdur. 1976-cı ilin may ayında BDU-nun İxtisaslaşmış Elmi Şurasında akademik Əli Quliyevin rəhbərliyi ilə "İkivalentli kükürdün aromatik törəmələrində elektron effektlərinin tədqiqi" mövzusunda naməzədlik, 1990-cı ilin dekabr ayında İrkutsk Dövlət Universiteti və Şərqi Sibir Elmlər Akademiyasının birgə İxtisaslaşmış Elmi Şurasında "Arentiolların, onların törəmələrinin və analoqlarının kimyası və fiziki kimyası" mövzusunda doktorluq dissertasiyalarını müdafiə etmişdir. 1991-ci ildən "Üzvi-kimya" ixtisası üzrə kafedranın professoru olmuşdur.

İsmayıl müəllimin elmi axtarışları sahəsində tərkibində oksigen, kükürd, selen, azot saxlayan 500-dən artıq üzvi birləşmə sintez edilmişdir. Alim müasir fiziki-kimyəvi tədqiqat üsulları ilə maraqlı və əhəmiyyətli elmi nəticələr almışdır. Professorun bu sahədə apardığı tədqiqat işləri üzvi-kimyada "kompas" rolunu oynayır və əvvəlcədən istənilən xassəli və keyfiyyətli maddələri sintez etməyə istiqamət verir. O, üçlü alkilarsulfidlərin yeni alınma üsullarını müəyyən etmişdir. Kükürd üzvi birləşmələrin elektrofil bromlaşma, asilləşmə, nitrolaşma reaksiyaları öyrənilmişdir. İlk dəfə olaraq alkiltoarilketoksidlərə Trofimov reaksiyası əsasında asetilenin, vinilhalogenidlərin və 1,2-halogenalkanların təsiri araşdırılaraq əvvəllər ədəbiyyatda məlum olmayan müxtəlif vəziyyətlərdə əvəzlənmiş alkiltoarilpirrollar və onların N-vinil törəmələri sintezləşdirilərək geniş tədqiq edilmişdir. Tərkibində kükürd saxlayan yeni pirrollar analitik reaktiv kimi perspektivlidir. Sintez edilmiş bəzi ariltioorqanil kükürd üzvi birləşmələrin tətbiq sahələri müəyyənləşdirilmişdir. Aparılmış tədqiqatların əksər nəticələri müxtəlif monoqrafialara daxil olunmuş və həzırda tədris prosesində istifadə edilir.

O, 1994-cü ilin mart ayından beş ay Türkiyə Respublikasının Marmara Universitetində (İstanbul ş.) TUBITAK-DOP-ROK (NATO) proqramı üzrə çalışmışdır. BDU-da professor qalmaqla 1996-cı ilin fevralından 1997-ci ilin aprelində Bakı Asiya Universitetində əvəzçiliklə dekan vəzifəsində işləmişdir. Bakı Dövlət Universiteti ilə Türkiyə Respublikasının 100-cü Yıl Universiteti (Van şəhəri) arasında bağlanan "Eğitim və mədəniyyət sahələrində iş birliyi - Dayanışma protokolu"na əsasən 1997-ci ilin mayından 2000-ci ilin iyulundakı Eğitim fakültəsində prof. dr. vəzifəsində çalışmışdır. O, həmçinin Türkiyə Respublikasının Marmara Universiteti, İrkutsk Dövlət Universiteti və İrkutsk Üzvi-Kimya İnstitutu, Timiryazev adına Moskva Kənd Təsərrüfatı EA, Moskva Dövlət Universiteti, Ukrayna EA-nın Üzvi-Kimya İnstitutu, eləcə də Portuqaliyanın və s. dövlətlərin alimləri ilə əməkdaşlıq edir.

Professor İsmayıl Əliyev 235 elmi əsərin müəllifidir. Əsərləri ABŞ-ın, Danimarkanın, keçmiş SSRİ-nin, Türkiyənin və Azərbaycan Respublikasının mötəbər jurnallarında nəşr olunmuşdur. O, 70-ə yaxın elmi məruzə ilə beynəlxalq elmi simpozium və konfranslarda çıxış etmişdir, 3 dərslinin, 5 dərs vəsaitinin, 1 metodik göstərişin, 3 dərs proqramının, 9 patentin və 2 müəlliflik şəhadətnaməsinin müəllifidir. Dövri mətbuatda - "Azərbaycan", "Respublika", "Yeni Azərbaycan" və s. qəzetlərdə dövlətçiliyimizə həsr olunmuş 60-dan çox məqaləsi dərc edilmişdir. İ.Əliyevin rəhbərliyi ilə 2 fəlsəfə doktoru, 5 magistrant hazırlanmışdır. Dissertasiyaların opponenti və rəyçisi olmuşdur.

Dünya alimləri professor İsmayıl Əliyevin elmi tədqiqatlarını müntəzəm olaraq maraqla izləyir və yüksək qiymətləndirirlər. Dünya prizmasından onun Azərbaycan elminin inkişafında yeri müəyyənləşdirilərək SCI Thomson Reytersdə ona olan istinadların sayı bu günə kimi 200-dən çoxdur.

Kimya fakültəsinin tələbələri üçün Azərbaycan dilində ilk dəfə yazılmış "Üzvi birləşmələr" (I hissə, Bakı 2005, II hissə, Bakı, 2011), "Hetepotsiklik birləşmələrin kimyası" (Bakı, 2016) dərsliklərinin, "Üzvi birləşmələrin kimyasından praktikum" (Bakı, 2003), "Üzvi-kimya" (Ümumtəhsil məktəblərinin təbiət elmlərinə istiqamətlənmiş sinifləri və kimya təmayüllü liseyləri

üçün. Bakı, 2015) dərs vəsaitlərinin, "Üzvi-kimyadan test üsulu ilə özünü yoxlama sualları" (Doymuş və doymamış karbohidrogenlər. I hissə) metodik göstərişin (Bakı, 1995), "Kimyadan 500 məsələ" (həlli ilə) 8-11-ci siniflər üçün vəsaitinin (Çaşıoğlu, 2010) həmmüəllifidir. Bir çox elmi monoqrafiaların, kitabların, metodik göstərişlərin və dərs proqramlarının elmi redaktoru və rəyçisi olmuşdur.

Yüksək təşkilatçılığı ilə seçilən professor İ.Əliyev respublikanın ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak edir. Yasamal rayonu Ağısaqqallar Şurası sədrinin müavini, Bakı Dövlət Universiteti Elmi Şurasının, "Bakı Universitetinin xəbərləri", "Journal of Qafqaz University chemistry and biology an International journal" jurnallarının redaksiya heyətinin, Bakı Dövlət Universitetinin nəzdindəki Dissertasiya Şurasının üzvüdür. 2006-cı ildən Yeni Azərbaycan Partiyası BDU ərazi ilk partiya təşkilatının sədri, YAP Yasamal rayon təşkilatının idarə heyətinin və siyasi şurasının üzvü seçilmişdir.

O, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı ilə "Şöhrət" ordeni ilə təltif edilmiş, "Qabaqcıl təhsil işçisi" döş nişanına, Azərbaycan Kütləvi İnformasiya Vasitələri İşçiləri Həmkarlar İttifaqının (AzərKİVİHI) "Qızıl qələm" media mükafatı laureatı diplomuna, AzərKİVİHI-nin "İlin alimi" və "Şöhrət" mükafatı laureatına layiq görülmüşdür. Fövqəladə Hallar Nazirliyi Mülki Müdafiə Qoşunları komandanının "Fəxri fərmanı", dəfələrlə Təhsil Nazirliyi və Bakı Dövlət Universiteti rəhbərliyinin fəxri fərmanları ilə mükafatlandırılmışdır. Beynəlxalq Ekoenerji Akademiyasının Elmi Surasının tövsiyəsi ilə 2015-ci ildən ekologiya sahəsində akademik diplomu ilə təltif olunmuşdur.

İsmayıl müəllim vətənpərvər ziyalıdır. O deyir ki, ziyalı işıq, kamillik deməkdir, ziyalı millətin simasıdır, ziyalı dövlətin, xalqın ən ümdə həyatı məsələlərində dəim öndə olmalı, bütün varlığı ilə vətəninə, millətinə xidmət etməlidir. 1988-ci ildə yurdumuza qarşı başlanan erməni təcavüzünün doğurduğu tarixi şərait o zaman Azərbaycanın ziyalılarını da sınağa çəkdi. Ermənilərin etnik təmizləmə siyasəti yeritmələri nəticəsində on minlərlə soydaşımız öz tarixi yurd yerlərindən çıxarıldı. Bu zaman qəhrəman nüvədillər erməni yaraqlılarının həmlələrinə mətanətlə, dəyanətlə sinə gərərək onları kəndin hündərinə belə buraxmadılar. Elin ağır günlərində bu yurdun say-seçmə vətənpərvər oğullarından biri kimi İsmayıl müəllim və qardaşı akademik Fikrət Əliyev həyəcan təbili çalaraq Moskvadan belə müxtəlif instansiyalara teleqramlar göndərdilər, yardım istədilər. Ancaq onların harayı heç yərə çatmadı. 1991-ci ilin 8 avqust günü Nüvədi süqut etdi. Professor İsmayıl Əliyev ən xırda imkandan, cüzi firsətdən yararlanaraq vətəninin dərdrəlini, soydaşlarımızın başına gətirilən müsibətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmağa çalışdı.

Hər bir insan yalnız özünə xas həyat fəlsəfəsinə uyğun yaşayır, bu fəlsəfənin qanunları ilə yaşamaq və yaratmaq o, cəmiyyətdəki mövqeyini müəyyənləşdirir. Professor İsmayıl Əliyevin bütün həyatı, elmi yaradıcılığı, pedaqoji axtarışları, ictimai fəaliyyəti məhz bu mənəbdən qidalanır.

İradə ƏLİYEVƏ,
əməkdar jurnalist.